

Iva Gruić
Vladimira Velički
Jelena Vignjević

UDK: 821.163.42-9.09Truhelka, J.
DOI: <http://doi.org/10.21857/m16wjcpw39>
Pregledni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 23.1.2017.

UČITELJI(CE) U CARSTVU DUŠE

Sažetak

Djelo Jagode Truhelke *U carstvu duše* (1910.) sadrži 27 pisama koja je spisateljica sastavila na temelju dopisivanja sa svojom učiteljicom Magdalenom Šrepel. To je svojevrsan odgojni epistolar u kojem se razmatraju različita životna pitanja i vrijednosti, od svakodnevnih, pa sve do pitanja estetike, umjetnosti, morala itd. Djelo i danas ima pedagošku vrijednost, a autorica osobito ističe opasnost od pretjeranog naglašavanja obrazovanja na štetu odgoja i duhovne dimenzije učeničkog života. Truhelkin tekst nudi zaokružen sustav razmišljanja o smislu života i odgojno-obrazovnog djelovanja koji autorica izlaže pristupačnim, neznanstvenim jezikom. Poetske slike izmjenjuju se s opisima malih „priča iz života“, koje služe jasnijoj demonstraciji teza, ali i uvjeravanju čitatelja. Autorica, pri tome, očigledno ali ne i napadno, utemeljuje svoja promišljanja na ključnim tekstovima pedagoške, psihološke i filozofske literature s početka 20. stoljeća, o čemu svjedoči i popis (znanstvene) literature pridodan na kraju knjige.

Cilj je ovoga rada provjeriti aktualnost stavova Jagode Truhelke kod današnjih studenata Učiteljskog fakulteta i kroz to usporediti stavove i vrijednosti različitih generacija učitelja i učiteljica. U tu svrhu iz Truhelkina smo teksta izabrale najvažnije misli, one koje nedvosmisleno opisuju njezine stavove. Od tih je misli zatim sastavljen upitnik koji je ponuđen studentima kako bi se ispitao stupanj njihova (ne)slaganja s Truhelkinim stavovima.

Ključne riječi: stavovi učitelja; *U carstvu duše*; odgoj.

1. JAGODA TRUHELKA I NJEZINO DJELO U CARSTVU DUŠE

U povijestima i leksikonima hrvatske književnosti Jagoda Truhelka¹ prvenstveno je predstavljena kao autorica dvaju modernističkih romana, psihološkog romana *Plein air* (1897.) i povijesnog romana *Vojača* (1899.) te kao autorica pripo-

¹ Jagoda Truhelka (Osijek, 5. 2. 1864. – Zagreb, 17. 12. 1957.), pripovjedačica. U Zagrebu završila Učiteljsku školu, potom je učiteljica u Osijeku, Gospiću, zatim predaje na zagrebačkom Liceju, ravnateljica je Više djevojačke škole u Banjoj Luci, a do umirovljenja nastavnica na sarajevskoj preparandiji. Potom živi opet u Zagrebu (Leksikon hrvatskih pisaca, 2000: 236). Najznačajnija djela: *Tugomila*, *Vojača*, *Plein air*, *Zlatni danci*.

vijesti za djecu – *Zlatni danci* (1918.), *Gospine trešnje* (1943.), *Crni i bijeli dani* (1944.). Upravo je po potonjemu dijelu opusa, djelima za djecu, Truhelka i stekla mjesto u pamćenju široka kruga čitatelja.

U Truhelkinu opusu, predstavljenu navedenim djelima, književna će kritika uočiti dvodijelnost, raspolovljenost, razdijeljenost kao bitnu karakteristiku. Istaknula je to već Zdenka Marković (1939.) pišući kako prvi dio Truhelkina opusa donosi svijet ženske duše, a drugi dio svijet djetinjstva. Tematsku i stilsku dvostrukost Truhelkinih djela ističu i Ljerka Car-Matutinović (1970.) i Dunja Detoni Dujmić (1998: 118), koja ukazuje na dva motiva kojima se Truhelka vraćala – „motiv odrastanja i motiv ženske emancipacije“. Krešimir Nemeć (1994: 248) govori o dvostrukosti građe Truhelkinih romana – građa iz prošlog i iz suvremenog života. Isti autor naglašava da se Jagoda Truhelka prva u nas pozabavila „ženskim pitanjem“ u romanu *Plein air* iz 1897.

Motivskom korpusu koji ima odlike onoga što Detoni Dujmić naziva „odrastanjem“, Nemeć „ženskim pitanjem“, a Zdenka Marković „ženskom dušom“, pripada Truhelkino malo poznato djelo *U carstvu duše*². Autorica ga je podnaslovlila „odgojni epistolar“.

Djelo *U carstvu duše* nije obrađeno ni u jednom priručniku iz povijesti hrvatske književnosti. Spominje ga tek u fusnoti u *Povijesti hrvatskog romana od 1900. do 1945.* Krešimir Nemeć (1998: 13) u kontekstu interesa za psihologiju u razdoblju moderne, vidljivoga u brojnim djelima „od Arnoldova priručnika *Psihologija*, koji je u kratkom intervalu (1893-1905) izišao u čak četiri izdanja, preko Bazalinih rasprava *Psihologija u hrvatskom umjetnom pjesništvu* (1901) i *Estetska čuvstva* (1902), Dvornikovićevih *Essaya iz područja psihološke pedagogije i estetike* (1905) do vrlo zanimljive knjige Jagode Truhelke *U carstvu duše* (1910).“ Jedino se književnopovijesna studija o hrvatskoj ženskoj književnosti *Ljepša polovica književnosti* (1998.) Dunje Detoni Dujmić pozabavila i tim djelom određujući ga kao „žanrovski neobičnu, epistolarnu, lirsko-esejističnu prozu“ (Detoni Dujmić, 1998: 117). Autorica Detoni Dujmić djelo opisuje ovako:

Ta se zbirka, sastavljena od 27 poučnih listova učiteljice imaginarnoj učenici, oslanja zapravo o Truhelkinu dugogodišnju korespondenciju sa svojom bivšom osječkom učiteljicom Magdalenom Šrepel. Raspravljala je o brojnim pitanjima iz područja ćudorednosti, mašte, spoznaje, etike, ženskih „pozvanja“ i sl. To je istodobno psihološko, pedagoško, filozofsko i estetičko štivo opremljeno poticajnim primjerima iz hrvatske književnosti, a pomno zabilježena stručna literatura pokazuje ne samo književnopedagoške već i

² 1. izdanje – 1910. Osijek: Naklada Radoslava Bačića, 2. izdanje – 2010. Zagreb: Naklada sv. Antuna i Nova stvarnost.

znanstvene nakane. ... Tvrdnjom da je pjesnikov govor zoran jer je posljedica „mišljenja u slikama“, Truhelka je izrazila jednostavan impresionistički nacrt koji je znatno obilježio njezinu umjetničku prozu. Ovom je knjigom također pokazala vjeru u znanost, najviše pedagošku, u moć umjetnosti, napose književnosti, iskazala je također suptilan vjerski osjećaj i nacionalni ponos. (Detoni Dujmić, 1998: 117)

Djelo *U carstvu duše*, vidljivo je iz citiranih predstavljanja, nije moguće jednoznačno odrediti, ni žanrovski ni tematski³. Upravo mu tematska mozaičnost daje podlogu za mnoga čitanja. Jedno od njih je i feminističko čitanje autorice Slavice Jakobović Fribec (2007.) pod naslovom „Feministička epistemologija objašnjena djevojčici: Ženski spoznajni subjekt u epistolarnom romanu Jagode Truhelke *U carstvu duše*. *Listovi svojoj učenicu* (Osijek, 1910.)“. Autorica Jakobović Fibec (2007: 83) na primjeru navedene Truhelkine epistolarne proze pokazuje da su žene „kroz proces subjektivacije, koristeći strategije pisanja, konstituirale sebe kao subjekte spoznavanja, a kroz obrazovanje i kao subjekte znanja. Takva se povijesna promjena nije dogodila samo kroz diskurs spisateljice (kao proizvodnje značenja) već i kroz diskurs učiteljice (u transferu znanja)...“ Jakobović Fibec dakle i feminističko čitanje djela utemeljuje na dvjema osnovama – Truhelkinu spisateljskomu i učiteljskomu iskustvu.

Mi ćemo pak pokušati donijeti jedno moguće pedagoško čitanje, uzimajući u obzir utemeljenost Truhelkinih pedagoških ideja u onodobnoj „pedagoškoj Bibliji“ – *Velikoj pedagogiji* Jana Amosa Komenskog. Opisat ćemo sustav odgojnih vrijednosti u navedenom djelu Jagode Truhelke te ćemo istražiti stavove današnjih odgojenica prema vrijednostima i naputcima Truhelkina odgojnoga sustava.

1.1. Učiteljski život Jagode Truhelke

U *Autobiografiji*⁴ Jagoda Truhelka predstavlja sebe prvenstveno kao učiteljicu. Svoj životni put opisuje kao put učiteljske službe napominjući kako joj je pisanje bilo tek usputna djelatnost.

Učiteljski je put započela izobrazbom u Zagrebu 1878. Pohađala je žensku učiteljsku školu, gdje je stekla zvanje „učiteljice na osnovnim školama“. Prvo je namještenje dobila u Osijeku. Nakon položenog ispita za „učiteljicu na građanskim

³ Djelo *U carstvu duše* izmiče žanrovskim podjelama. Ni područje kojim se bavi nije lako jednoznačno odrediti – Nemeć (1998:13) govori o djelu u kontekstu psihologije, autorica ga podnaslovljuje kao odgojno. Nemeć (isto) ne precizira žanrovsku pripadnost djela, autorica ga određuje kao epistolarni, Detoni Dujmić (1998.) kao zbirku poučnih listova i kao epistolarnu, lirsko-esejističku prozu. Pitanja žanrovskog određenja i pripadnosti djela *U carstvu duše* premašuju zadane okvire ovoga rada, pa se on njima neće detaljnije baviti.

⁴ *Autobiografiju* je Jagoda Truhelka prvi put objavila 1944. Ovdje se sve citira prema izdanju iz 1970. u biblioteci Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 107.

školama“ 1885. imenovana je predstojnicom novoustrojene više djevojačke škole u Gospiću. Sedam godina službuje u Gospiću. Godine 1892. vraća se u Zagreb na mjesto učiteljice u novoosnovanom ženskom liceju (srednjoj školi). Nakon devet zagrebačkih godina odlazi na mjesto ravnateljice na višoj djevojačkoj školi u Banjoj Luci. Nakon 10 godina prelazi u Sarajevo na profesorsko mjesto u ženskoj preporandiji (učiteljskoj školi). Tamo ostaje do umirovljenja. Po umirovljenju, 1925. preselila se za stalno u Zagreb, zatvorivši tako više od 40 godina dug krug učiteljskog djelovanja.

Osim članova obitelji, u *Autobiografiji* Truhelka spominje nekolicinu ljudi koji su znatno usmjeravali njezin životni i profesionalni put, koje je posebno cijenila, koji su bili njezini uzori. To su odreda učitelji.

Učiteljski uzor i bliska suradnica bila joj je Marija Jambrišak. Truhelka je u *Autobiografiji* naziva „prvakinjom među hrvatskim učiteljicama“ te ovako o njoj piše: „izvršna pedagoškinja, prva Hrvatica svršena bečkog Pedagogija... Starijem naraštaju bit će još u uspomeni osobita pojava te izvanredne žene, izvanredne po njezinom tumačenju u nastavi, po odgojnom djelovanju na oblikovanje duha mladih djevojaka sve do kasne starosti, po spremnosti da pomaže, svjetuje i vodi gdje god je trebalo, pa i nakon svršene škole.“ S Marijom Jambrišak Jagoda je Truhelka surađivala i u osnivanju i uređivanju časopisa *Domaće ognjište* (1900. – 1914.), glasila Kluba učiteljica pri Hrvatskom pedagoškom zboru.

Kao iznimne u učiteljskoj vještini, ali i u utjecaju na duh mladih ljudi spominje i trojicu svojih učitelja: katehetu svećenika Stjepana Maspere, profesora Stjepana Basaričeka s predavanjima iz psihologije te profesora Ivana Hoića s načinom predavanja hrvatske povjesnice. Za Stjepana Maspere u *Autobiografiji* piše sljedeće: „Njegov utjecaj na oblikovanje moga duha bio je najdublji i najtrajniji od svih mojih učitelja, i to ne samo u pravcu vjeronauka i hrvatske povjesnice u kojima me poučavao, nego i u etičkom pogledu.“

Jagoda Truhelka blisko je surađivala i prijateljevala s Camillom Lucernom te se, vidljivo je iz *Autobiografije*, nadahnjivala i njezinim učiteljskim primjerom. Piše o njoj ovako: „prva prava učenjakinja s potpunom akademskom spremom, ne samo u hrvatskom narodu, nego i među svim narodima slavenskih jezika na jugu...“

Nakraju, najveći Truhelkin uzor bila je njezina osječka učiteljica Magdalena Šrepel. Truhelka je naziva „moja predobra učiteljica“ i posvećuje joj djelo *U carstvu duše* riječima: „Svojoj nezaboravnoj učiteljici Magdaleni Šrepel“. O Magdaleni Šrepel ovako piše Camilla Lucerna u predstavljanju Truhelkina odgojnog epistolara u *Agramer Zaitungu* iz 1910. godine: „Magdalena Šrepel nije iza sebe ostavila nikakva pisana djela koje bi nam sačuvalo pečat duboko smjerne, iskreno zauzete, iz temelja čestite i požrtvovne naravi ove pučke odgojiteljice. Međutim, ona se upisala u srce

svoje najdraže učenice i iz tog srca slavi sada ta skromna žena uskrснуće o kojem nikad ni sanjala nije.“⁵

To je profesionalna i životna pozicija iz koje Jagoda Truhelka piše svoj odgojni epistolar i objavljuje ga na čitanje hrvatskoj mladeži. Živeći učiteljstvo, uvjereni u snagu obrazovanja, ali i odgajanja, sigurna u obrazovnu i odgojnu moć učitelja, oduševljena svojim učiteljima kao profesionalnim i životnim uzorima Jagoda Truhelka piše djelo *U carstvu duše*.

U svojem učiteljskom radu njegovala je hrvatski jezik. Njezin je stav bio da učitelj mora učeniku usaditi ljubav hrvatskom jeziku, a svoj govor treba prilagoditi uzrastu djeteta. Zanimljivo je i njezino upućivanje na povezivanje škole i roditeljskoga doma, što se posebno očituje u isticanju važnosti govora u roditeljskom domu koji će biti temelj školskoga učenja. Posebno je isticala komunikacijsku funkciju govora, a gramatiku, isticala je, treba učiti u kasnijoj fazi školovanja. U prvim godinama života najvažniji je govor, zatim književnost i pismene vježbe. Istančanost razmišljanja o usvajanju i učenju govora ilustrira nam i sljedeći citat: „Ugodan i razuman govor dar je prirode, ali može se i steći. Svakako je to više stvar formalna, predmet uzgoja i navade. Nije dosta, da učiš gramatiku, sintaksu i stilistiku, treba u prvom redu samorada, discipline uma i duha, čuvstva i htijenja. Za svaki dakle govor, svaku rečenicu, da ih poredaš, a onda duša preda zapovijed tijelu i ono je artikulacijom izvodi. Ova priprema govora u duši biva dakako sasvim besvijesno, jer se u njoj s vremenom nakupi dostatna zaliha riječi i rečenica, koje se jave gotovo u isti mah kao i misli i predodžbe.“ (Truhelka, 2010: 37)

Za Jagodu Truhelku pravi učitelj bio je onaj koji nosi ulogu prosvjetitelja. Isticala je važnost discipline, kao temelj je isticala samoodgoj, govorila je o skrivenim nastavnim programima, individualnom pristupu i uzajamnoj komunikaciji. Kritizirala je formalizam i prekomjerni intelektualizam u nastavi. Truhelka je cilj odgoja preuzela od antičkih filozofa, te je kod djece kojoj je predavala nastojala razviti vrline, i to u skladu s idealima istine, dobrote i ljepote te razvijanjem ljubavi. Veliku pažnju nije priklanjala samo moralnom nego i estetskom odgoju, ponajviše crtanju i glazbi. U svojem pedagoškom pristupu Jagoda Truhelka nije odvajala obrazovanje od odgoja smatrajući kako su obje te funkcije zadaci pravog učitelja.

1.2. Sustav odgojnih vrijednosti u Truhelkinu odgojnomu epistolaru

Onodobni prikaz Camille Lucerne, iz 1910., prepoznaje u Truhelkinu odgojnomu epistolaru sljedeće:

⁵ Prijevod iz *Agramer Zaitunga* 1910. kako je objavljen pod naslovom „Osvrt na prvo izdanje“ u 2. nepromijenjenom izdanju odgojnog epistolara *U carstvu duše*, 2010. Zagreb: Naklada sv. Antuna i Nova stvarnost.

- „ozbiljne savjete i veselo čavrljanje o ophođenju s ljudima, o prijateljstvu, o modi, umijeću življenja, koji traže rad;
- teoriju o lijepom, harmoničnom obrazovanju i provođenju života, koju treba uskladiti sa svakodnevnom praksom;
- pisma koja uče o istinskom nutarnjem pozivu žene i pokazuju joj vrijednosti i ciljeve;
- pisma o kulturi vlastite osobnosti i zauzetosti u velikom procesu promjena u društvu.“⁶

Odgojni epistolar *U carstvu duše* sadrži 27 pisama koja govore o različitim temama, od pojašnjenja samog nastanka pisama i govora o životnoj zadaći preko filozofskih pitanja o spoznaji, duši, umu i duhu, iskustvu i razmišljanju, duševnosti i kulturi, obrazovanosti, filozofiji i znanju te spoznavanju samoga sebe, razlici između osjeta zamjedbe, čuvstva, misli i volje pa sve do razmatranja o logici, govoru, osjećajima, vrstama čuvstava, estetici, prirodi (u kojima npr. vrlo poetski i pritom jednostavno govori o šumama, stablima, vodama, jezerima, oblacima i dugi), bojama i njihovu utjecaju na ljudsku dušu, ljepoti u umjetnosti, vrstama umjetnosti, glazbi, pjesništvu, etici, dužnostima spram naroda i domovine, ljubavi i zahvalnosti, samoći i društvenosti, prijateljstvu, modi, čitanju, radu, mudrosti života, pa sve do razmatranja o ulozi žene nekad i danas i potrebi „umne obrazovanosti žene“.

U svakom od pisama pojedina je tema obrađena temeljito, a odgojna je namjera vrlo jasna. Upute koje su dane vrlo su jasne i precizne, cijelo se vrijeme od odgajnika / buduće učiteljice zahtijeva samokontrola i sebedarje, odricanje i ponosno podnošenje sudbine te milosrđe i požrtvovnost. Navest ćemo samo kao primjer podnaslove 24. pisma: Čitanje. Knjige – prijatelji. Knjige vrelo opće obrazovanosti. Štivo za mladež. Čitanje lijepe knjige. Učinak i utjecaj štiva na čovjeka. Kako treba čitati. Svoja knjiga. Knjige i štivo nijesu sredstva za taštinu ljudsku. Niz knjiga, koje treba da poznaš.

Takvim pristupom Truhelka se uklapa u tijek hrvatske pedagoške misli koja je, kao i mnoge druge, bila utemeljena na *Velikoj didaktici* Ivana Amosa Komenskoga koja također polazi od općih vrijednosti i triju stupnjeva pripreme za vječnost: upoznati sebe (i sve drugo), vladati sobom i k Bogu se navraćati (Komenski, 1900: 45), da bi kasnije konkretizirala određene probleme i metode poučavanja (kao npr. metodu umjetnosti, metodu jezika, metodu čudorednosti, metodu da se ulije pobožnost...). I sam Komenski zalagao se za „materinju školu“, za koje je isticao da „škole za materinji jezik moraju biti pred latinskima“ (isto: 277).

Iz Truhelkina odgojnog epistolara, dakako, prosijava veliko znanje i poznavanje filozofskih djela, od antike i njezinih ideala preko stoičkih filozofa i Marka Aurelija,

⁶ Isto.

ali utjecaj Komenskog također je vidljiv. U budućnosti, na njezinu će tragu nastati i druga djela koja će isticati važnost samodiscipline i samoodgoja, poput naprimjer djela *Karakter Tihomira Totha* iz 1944. godine. To se djelo odnosi prije svega na odgoj i obrazovanje mladića i progovara o temama: *Tko je karakteran mladić*, *Zapreke kod izgrađivanja karaktera* i *Sredstva za obrazovanje karaktera*, pri čemu, poput Jagode Truhelke, donosi vrlo jasne i stroge odgojne upute.

Prošlo je više od stotinu godina od trenutka kad je Jagoda Truhelka objavila svoj odgojni epistolar. Vremena su se promijenila, način života se promijenio, učiteljstvo se promijenilo, kao i stav prema njemu. Škole – osnovne, srednje, visoke – i dalje su dominantan medij obrazovanja. No, jesu li i medij odgoja? Buduće se učiteljice i učitelji obrazuju prohodeći više-manje istim putem, no izmijenjenim metodama, duljim vremenom školovanja, drugačijim odnosom između učenika i učitelja. Čak ni najpoznatija Truhelkina djela ne čitaju se mnogo, vjerojatno njihova starinska patina, uronjenost u „običnu“ svakodnevicu i spor ritam slabo drže pažnju mladih čitatelja, naviklih na uzbudljivije avanture. Slično bi se, sva je zgoda, moglo reći i za naše studente, buduće učitelje i odgojitelje. Kako ih privoljeti da se upute *u carstvo duše*? Kako ih nagovoriti da barem bace pogled i kažu nam, na neki način, kakvi su im dojmovi, koliko im tekst govori o onome što i sami smatraju važnim?

Ograničene vremenom, mogućnostima i procjenom o vjerojatoj nevoljkosti studenata, jer u pitanju je jezično i misaono relativno zahtjevan materijal, odlučile smo se za empirijsko istraživanje koje će obuhvatiti samo jedan od mogućih aspekata problema koji nas je zanimao, prije svega pitanje kako današnje buduće učiteljice i odgojiteljice gledaju na izdvojene napatke iz Truhelkina odgojnoga epistolara.

2. ISTRAŽIVANJE

2.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja koje smo provele bio je, kako je rečeno, potražiti odgovor na pitanje kako današnji studenti učiteljskog i odgojiteljskog studija doživljavaju, pa onda i procjenjuju stavove koje Jagoda Truhelka tako čvrsto izražava – stavove o dobroti, milosrđu, dužnosti, učiteljskom pozivu i slično.

2.2. Metodologija istraživanja

Budući da smo procijenile da nije realistično očekivati od studenata da pročitaju čitavu knjigu, odlučile smo se za pristup koji je za njih manje zahtjevan. Iz Truhelkina teksta izdvojile smo rečenice koje njezine stavove jasno artikuliraju i spojile ih u upitnik. Pri tom smo slijedile proceduru rada na upitniku kako je obrazlaže Gillham (2000.): definiranje ključnih tema; okvirno zacrtavanje pitanja i

odgovora. Iz Truhelkina teksta kao ključne teme izdvojile smo: dobrotu i dobročinstvo, odnos prema drugima, dužnost (uključujući i dužnost prema samome sebi) i obrazovanje. Zatim smo u tekstu pronašle rečenice koje jasno izražavaju autoričin stav (ili komplementarne stavove) o tim temama, pri čemu smo izbjegavale rečenice u kojima se kombinira više stavova i/li tema (Sudman i Bradburn, 1983.). Zbog vjerodostojnosti istraživanja, bilo je važno da svaka tema bude zastupljena s više rečenica/stavova.

Sugestibilnost pitanja, kao i sugestibilnost pojedinih izraza, koju pravila sastavljanja ovakvih upitnika preporučuju izbjegavati (Oppenheim, 1968.), u ovom istraživanju nismo mogle izbjeći zbog samog koncepta u kojem se originalne autoričine misli predstavljaju ispitanicima. Iz istog razloga nismo imale ni pitanja sa suprotnim iskazanim stavovima, što je također ustaljeno pravilo kod upitnika o ispitivanju stavova. (Sve to uzele smo u obzir tijekom analize dobivenih podataka, kako će kasnije biti objašnjeno.) Uostalom, ovo i nije bilo ispitivanje studentskih stavova o dužnosti, dobroti, odnosu prema drugima i obrazovanju već ispitivanje njihova odgovora na iskazane stavove Jagode Truhelke. Zbog toga smo im se na početku upitnika obratile sljedećim zapisom:

Poštovane ispitanice,
molimo vas da iskažete svoj stav o tvrdnjama koje je iznijela spisateljica Jagoda Truhelka u djelu *U carstvu duše*. Autorica – učiteljica po svom pozivu – tu je zbirku uputa za dobar život, pisanu u obliku pisama, namijenila mladim djevojkama i objavila u Osijeku 1910.

Zanima nas kako vi, više od sto godina odmaknute od tog vremena, sudite o njezinim uputama.

Konačna verzija upitnika sastojala se od 34 rečenice ili misli u kojima Truhelka izražava jasan stav o vrijednostima u životu. Redoslijed rečenica učinjen je tako da se misli koje, koliko smo mogle procijeniti, govore o istoj temi ne grupiraju nego su prezentirane udaljene jedna od druge. (Tijekom statističke obrade faktorskom smo analizom provjerile svoje pretpostavke o grupiranju rečenica oko tema, o čemu će kasnije biti više riječi.) U upitniku su prezentirane sljedeće rečenice:

1. Najlakše ćeš proći sa svim abnormalnim ljudima – a to su svi nametljivci, dosadnici, prostaci, grubijani i slična im čeljad – ako ih smatraš bolesnicima i potrebnicima. Strpljivost i snošljivost glavna su ti pritom pomagala.
2. Uzvišena svrha čovjeka je dobro.
3. Vršenje dužnosti tako nam se čini naravnim na čovjeku, da nam je čisto odurno čeljade, koje zanemaruje svoje dužnosti ili ih samo površno vrši.
4. Jedno jedino dobro djelo može da se množi, širi i raste od koljena do koljena, kao što iz jednoga zrna pšeničnoga niče stotina biljki.
5. Ko ne shvaća što je dužnost i ne vrši je, ne može da provodi dostojan život.
6. Pri riječi obrazovanost mislimo prije svega znanjem prosvijetljen duh i odgojem pročišćena čuvstva. Obrazovanost u tom shvaćanju čisto je duševno djelovanje.
7. Otupi li odgovornost, propada društvo.
8. Prva je dužnost da razviješ svoje darove i vrline u bogatu i lijepu životu.
9. Ništa nije ljepše od skladno obrazovana čovjeka, kojemu su sve duševne sile jednako dotjerane; um prosvijetljen, volja jaka i ćudoredna, a ćud plemenita.
10. Jadan je onaj, kojemu su mrske dužnosti, koji ih vrši zle volje i bez radosti.
11. Misli uopće o svim ljudima ponajbolje. Ništa tako ljude ne potiče na dobro, kao dobro mišljenje drugih o njima.
12. Opseg čovjekovih dužnosti je tolik, koliki je opseg njegovih sposobnosti.
13. Nastoj da ti se estetsko osjećanje što bolje obrazuje pa ćeš vazda znati i kako ćeš se vladati.
14. Skladno obrazovani čovjek puno je zadovoljniji od površno ili polovično obrazovana.
15. Da budeš bogata ili siromašna, sretna ili nesretna, ne stoji u tvojoj vlasti; ali dužnost svoju možeš i moraš vršiti. A moraš je ispunjavati pod svaku cijenu, bilo od srca, bilo preko srca.
16. Pjesnik (...) traži od nas da gledamo ljude (...)s nesebičnom radošću i dopadanjem. U tom zahtjevu leži velika uzgojna sila. Ko tako umije da gleda svijet i ljude, u njega bit će i ljubavi.
17. Ljubav se naročito pokazuje u smilovanju i milosrđu.
18. Ne možeš svoga bližnjega valjano potpomagati, dok sama sebe ne pomogneš.
19. Da uzmognemo valjano ispuniti sve svoje dužnosti spram Boga i spram ljudi, valja prije svega, da ispunimo dužnosti, što ih imamo spram samoga sebe.
20. Pod obrazovanim čovjekom razumijevamo čeljade prosvijetljena uma, plemenita srca i k'tomu uglađenih spoljašnjih navada.

21. Nema čišće, ljepše i trajnije radosti što je ona, koju stječemo dobročinstvima.
22. Život nije besposlica, nego ozbiljan posao, koji traži trijezne i zdušne radnike.
23. Uzgojem se i nastavom bude i razvijaju naše umne sile, naša duševnost, naša duševnost po kojoj se dižemo iz stanja životinjskoga do stanja sve to čišćega i višega čovječtva.
24. Milosrđe, poštynovnost jedni su od najljepših cvijetova ljudskog srca.
25. Sve što dobivamo, pa i blago duševno, dug je, što ga treba vraćati.
26. Znanje, koje stječemo školom i naukom, valja da nam ispuni dva zahtjeva: ili nam koristi za praktični život osposobljujući nas za kakovo zvanje ili posao, ili ono nam mora pomoći, da postanemo razumi i dobri.
27. Vršenje dužnosti obuhvaća silnu odgovornost.
28. Ništa na svijetu čovječju dušu toliko ne smiruje, ništa je toliko ne zadovolji, i diže i napunja toplom zahvalnošću, koliko ono dobra, što ga činiš drugome, ne tražeći ni hvale ni dike.
29. Budimo strogi spram sebe, a popustljivi spram drugih.
30. Čuvstvo za dobro i plemenito najveće je i najsnažnije što ga može osjećati čovječje srce.
31. Uzmimo ljude kakovi jesu, ta ionako ih ne možemo promijeniti.
32. Ništa nije toliko moje, kao što sam ja sebi. Ja sam prvo svoje vlasništvo. No krivo bi bilo, da otud slijediš, da si i vlasna, da sobom uradiš, što te je volja.
33. Nastoj da se družiš samo s ponajboljima, od kojih možeš da naučiš nešto dobro, koji te krijepe i sokole u tvojoj životnoj zadaći. Ko u tebi ostavlja iza sebe prazninu i slaboću, njemu se uklanjaj.
34. Treba ljudima samo dati prilike da gledaju dobrotu i čestitost, pa će pomalo i sami prionuti da prisvoje iste vrline.

Uz svaku rečenicu/misao, ispitanicima je ponuđena standardna Likertova skala od 5 točaka – (1) uopće se ne slažem; (2) uglavnom se ne slažem; (3) niti se slažem niti se ne slažem; (4) uglavnom se slažem; (5) u potpunosti se slažem – kroz koju su bili pozvani da izraze stupanj svog (ne)slaganja s rečenicom. Ispitivanje je provedeno na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu 15. – 20. travnja 2016. U ispitivanje su uključeni studenti i studentice 3. godine studija Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja i 5. godine Učiteljskog studija, dakle studenti na završetku svoga školovanja. Ukupno su u istraživanje uključena 154 ispitanika.

2.3. Rezultati istraživanja i rasprava

Podaci su obrađeni korištenjem standardnih statističkih procedura. U obradi podataka korišten je SPSS računalni program za obradu podataka. Opći pregled rezultata možete vidjeti u tablici 1 u prilogu. Budući da smo upitnik ponudile studentima dvaju različitih studija, zanimala nas je, za početak, (eventualna) razlika između tih dviju skupina. Zbog toga je učinjen Kolmogorov z-test, koji je pokazao normalnu raspodjelu (vidi tablicu 2 u prilogu). Nakon toga napravili smo parametrijsku analizu i rezultat z-testa pokazao je statistički značajnu razliku između dviju skupina ispitanika u samo četirima pitanjima iz upitnika.

Prva razlika pojavila se u odgovorima na tvrdnju *Najlakše ćeš proći sa svojim abnormalnim ljudima – a to su svi nametljivci, dosadnici, prostaci, grubijani i slična im čeljad – ako ih smatraš bolesnicima i potrebnicima. Strpljivost i snošljivost glavna su ti pritom pomagala.* Studenti odgojiteljskog studija pokazali su značajno manju sklonost da se slože s tom tvrdnjom od studenata učiteljskog studija – prosječni rezultat im je 3,05 prema 3,12 za studente učiteljskog studija.

Obrnut slučaj dogodio se u preostalima trima primjerima, gdje su studenti učiteljskog studija iskazali nižu razinu slaganja s Truhelkinim stavovima, što je zanimljivo jer se radi o rečenicama koje se dotiču obrazovanja, ali i dobročinstva:

- *Pod obrazovanim čovjekom razumijevamo čeljade prosvijetljena uma, plemenita srca i k'tomu uglađenih spoljašnjih navada.* (3,81 prema 4,01)
- *Nema čišće, ljepše i trajnije radosti što je ona, koju stječemo dobročinstvima.* (4,48 prema 4,7)
- *Ništa na svijetu čovječju dušu toliko ne smiruje, ništa je toliko ne zadovolji, i diže i napunja toplom zahvalnošću, koliko ono dobra, što ga činiš drugome, ne tražeći ni hvale ni dike.* (4,32 prema 4,72)

Studenti učiteljskog studija pokazali su, moglo bi se reći, nešto manju sklonost prema isticanju dobročinstva kao vrhunske vrijednosti. Na temelju tako nekonvencionalno koncipiranog upitnika ne bismo iz tih rezultata smjeli izvlačiti dalekosežne zaključke, ali sugestiju o blagoj razlici između dviju skupina kad je u pitanju stav prema dobročinstvu vrijedilo bi, vjerujemo, dalje istražiti.

Budući da je izračun pokazao da razlike između dviju skupina (studenti učiteljskog i odgojiteljskog studija) nisu takve da ih treba promatrati odvojeno, u nastavku analize spojile smo sve ispitanike i tako dobile zajedničke rezultate (vidi tablicu 3 u prilogu).

Zbrojeni rezultati pokazali su da se studenti i studentice uglavnom slažu s Truhelkinim stavovima. U većini slučajeva, čak u 23 od 34 pitanja, birali/e su

odgovore „uglavnom se slažem“. Samo četiri Truhelkine rečenice izazvale su neodlučan stav ili sklonost prema negativnom odgovoru. Navodimo ih ovdje prema redoslijedu od manjeg prema većem slaganju:

- *Vršenje dužnosti tako nam se čini naravnim na čovjeku, da nam je čisto odurno čeljade, koje zanemaruje svoje dužnosti ili ih samo površno vrši.* (prosječni odgovor 2,73, dakle između „uglavnom se ne slažem“ i „niti se slažem niti se ne slažem“)
- *Najlakše ćeš proći sa svim abnormalnim ljudima – a to su svi nametljivci, dosadnici, prostaci, grubijani i slična im čeljad – ako ih smatraš bolesnicima i potrebnicima. Strpljivost i snošljivost glavna su ti pritom pomagala.* (prosječni odgovor 3,1, dakle „niti se slažem niti se ne slažem“)
- *Budimo strogi spram sebe, a popustljivi spram drugih.* (3,23, dakle između „niti se slažem niti se ne slažem“ i „uglavnom se slažem“, ali bitno bliži prvom)
- *Da budeš bogata ili siromašna, sretna ili nesretna, ne stoji u tvojoj vlasti; ali dužnost svoju možeš i moraš izvršiti. A moraš je ispunjavati pod svaku cijenu, bilo od srca, bilo i preko srca.* (3,38, dakle tek nešto malo suglasniji s Truhelkom od prethodnog)

Kako se vidi iz gornjih primjera, ispitanici nisu pokazali puno razumijevanja za Truhelkinu ideju o dužnosti koja nas mora voditi kroz život, čak i onda kad nam se to ne mili.

S druge strane, u čak sedam slučajeva većina ispitanika odabrala je najviši stupanj slaganja („u potpunosti se slažem“):

- *Nema čišće, ljepše i trajnije radosti što je ona, koju stječemo dobročinstvima.* (prosječna vrijednost odgovora: 4,57)
- *Jedno jedino dobro djelo može da se množi, širi i raste od koljena do koljena, kao što iz jednoga zrna pšeničnoga niče stotina biljki.* (prosječna vrijednost odgovora: 4,54)
- *Znanje, koje stječemo školom i naukom, valja da nam ispuni dva zahtjeva: ili nam koristi za praktični život osposobljujući nas za kakovo zvanje ili posao, ili ono nam mora pomoći, da postanemo razumi i dobri.* (prosječna vrijednost odgovora: 4,47)
- *Ništa na svijetu čovječju dušu toliko ne smiruje, ništa je toliko ne zadovolji, i diže i napunja toplom zahvalnošću, koliko ono dobra, što ga činiš drugome, ne tražeći ni hvale ni dike.* (prosječna vrijednost odgovora: 4,47)
- *Ništa nije ljepše od skladno obrazovana čovjeka, kojemu su sve duševne sile jednako dotjerane; um prosvijetljen, volja jaka i čudoredna, a čud plemenita.* (prosječna vrijednost odgovora: 4,46)
- *Otupi li odgovornost, propada društvo.* (prosječna vrijednost odgovora: 4,42)
- *Vršenje dužnosti obuhvaća silnu odgovornost.* (prosječna vrijednost odgovora: 4,36)

Većina tih ispitanicima izrazito prihvatljivih rečenica govori pozitivno o dobroti i plemenitosti. Na prvi pogled, reklo bi se dakle da su studenti i studentice, kad je u pitanju odnos prema dobroti i plemenitosti, puno bliži Jagodi Truhelki nego kad je riječ o odnosu prema dužnosti.

Da bismo provjerile takvu interpretaciju rezultata koju je sugerirao prvi pogled na obrađene podatke, kao i da bismo vidjele kakav je općeniti stav ispitanika prema ostalim temama iz upitnika, u nastavku obrade podataka učinjena je faktorska analiza. Kroz nju smo, ujedno, i provjeravale početnu tezu o četiri teme zastupljene u upitniku. Izračun je ukazao na postojanje pet faktora. Jedna od naših inicijalnih tema – dužnost – razdvojila se u dva faktora: dužnost i dužnost prema sebi.

1. U prvoj su skupini (faktoru) okupljene rečenice (njih 8) koje govore o dobroti, milosrđu, dobročinstvu, zato smo ovu skupinu (faktor) nazvale DOBROTA I DOBROČINSTVO. Sve rečenice iz upitnika izražavaju uglavnom srodne i/li slične misli (*Ništa na svijetu čovječju dušu toliko ne smiruje, ništa je toliko ne zadovolji, i diže i napunja toplom zahvalnošću, koliko ono dobra, što ga činiš drugome, ne tražeći ni hvale ni dike.*). Gotovo sve rečenice iz upitnika koje su se odnosile na dobrotu i dobročinstvo okupljene su u ovom faktoru i u tom smislu ova je skupina najhomogenija i najjednostavnija za tumačenje.

2. U drugoj se skupini našlo 5 rečenica koje se odnose na DUŽNOST (*Život nije besposlica, nego ozbiljan posao, koji traži trijezne i zdušne radnike.*) I ova je skupina homogena, ali zanimljivo je da neke rečenice koje se odnose na dužnost nisu ovdje našle svoje mjesto: tako je naprimjer vrlo pomirljiva rečenica *Opseg čovjekovih dužnosti je tolik, koliki je opseg njegovih sposobnosti* – ostala izostavljena iz daljnje analize jer se nije uklopila u ovaj, ali ni u neki drugi faktor. S druge strane, neke su rečenice koje govore o dužnosti našle svoje mjesto u preostalim faktorima, o čemu će biti riječi u nastavku teksta.

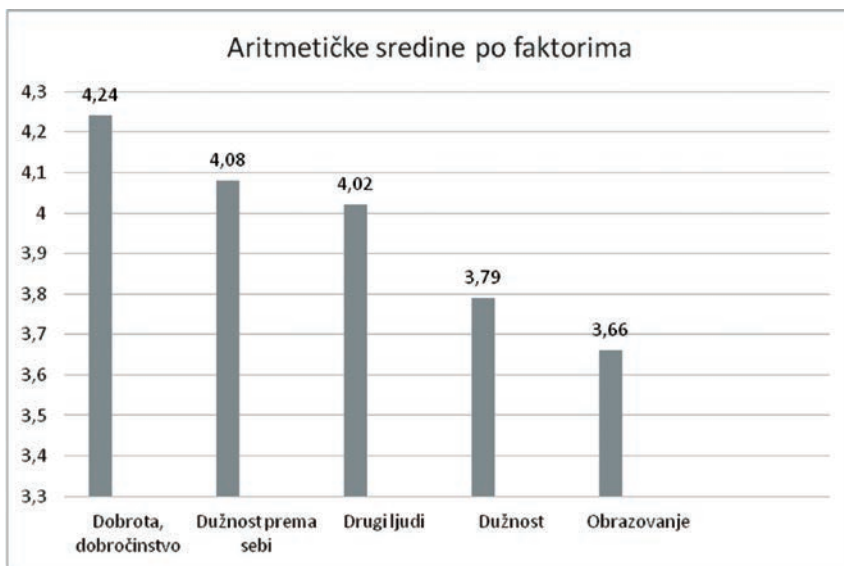
3. Treća skupina okupila je 5 rečenica koje govore o DUŽNOST PREMA SAMOME SEBI (*Ne možeš svoga bližnjega valjano potpomagati, dok sama sebe ne pomogneš.*). I ova je skupina prilično homogena, jer rečenice izražavaju slične stavove, uz jedan izuzetak – rečenicu koja govori o obrazovanju kao prosvjetljavanju uma, oplemenjivanju srca i putu prema uglađenosti, koja se također našla u ovoj skupini.

4. U četvrtoj skupini našle su se 4 rečenice – dvije govore o obrazovanju, obje na sličan način (*Ništa nije ljepše od skladno obrazovana čovjeka, kojemu su sve duševne sile jednako dotjerane; um prosvijetljen, volja jaka i čudoredna, a čud plemenita.*), a druge dvije o dužnosti, i to bitno radikalnije nego što su to rečenice koje su okupljene u ranije

opisani faktor „dužnost“ (*Vršenje dužnosti tako nam se čini naravnim na čovjeku, da nam je čisto odurno čeljade, koje zanemaruje svoje dužnosti ili ih samo površno vrši; Ko ne shvaća što je dužnost i ne vrši je, ne može da provodi dostojan život.*). Vjerujemo da takav spoj dužnosti i obrazovanja više govori o stavu o obrazovanju nego o stavu o dužnosti, pa smo, u skladu s time, ovu skupinu odgovora nazvale OBRAZOVANJE. Ovdje je zanimljivo primijetiti da se rečenica *Skladno obrazovani čovjek puno je zadovoljniji od površno ili polovično obrazovana* nije našla u ovoj skupini, što također sugerira da ispitanici obrazovanje prije povezuju s (mučnom) dužnošću nego sa zadovoljstvom. Ili da na njega gledaju na način na koji gledaju teške dužnosti.

5. U petoj skupini samo su tri rečenice, njihov je zajednički nazivnik misao da se treba družiti s dobrim ljudima jer dobro se lako širi. Ovu smo skupinu nazvale DRUGI LJUDI.

Faktorska analiza omogućila nam je da zbrojimo rezultate pojedinih grupa rečenica/misli iz upitnika i da na taj način dobijemo solidniju podlogu za tumačenje. Zbog toga je, nakon zbrajanja rezultata, izračunata srednja vrijednost za pojedine faktore. Prikaz je u grafikonu koji slijedi, a potpuni rezultati u tablici su 4 u prilogu:

Dužnost i obrazovanje (spojeno s prilično drastičnim stavovima o dužnosti) kotiraju, očigledno, značajno niže od ostalih faktora. Kad su u pitanju dobrota/

dobročinstvo, dužnost prema samome sebi i odnos prema drugima, ispitanici se u prosjeku uglavnom slažu s Truhelkinim stavovima. Zanimljivo je da iskazuju osobito visok stupanj slaganja sa stavovima o važnosti dobrote i milosrđa.

Između pisanja Truhelkina teksta i našeg istraživanja prošlo je dobrih stotinu godina, pa rezultati mame na generalizaciju, odnosno na diskusiju koja bi se mogla baviti promjenom koja se dogodila u duhu vremena, u stavovima učitelja prema nekim životnim vrijednostima i slično. Premda rezultati sugeriraju i takvo moguće tumačenje, zaključci takve vrste premašivali bi domet ovog malog istraživanja. Vrijedi se podsjetiti da je ono provedeno na specifičnom upitniku koji se ispitanicima obraćao arhaičnim rječnikom, jasno ukazivao na izvor svih rečenica i ponudio isključivo stavove jednog tipa (bez prisutnosti rečenica s obrnutim značenjem). U tom smislu upitnik je bio daleko od klasičnog upitnika za ispitivanja stavova, moglo bi se čak reći da su ispitanici možda manje iznosili vlastite općenite stavove, a više „razgovarali“ s izvornikom, odnosno s Jagodom Truhelkom. Takvu ideju podržali su i rezultati Pearsonova testa korelacija: on je pokazao (vidi tablicu 5 u prilogu) da su svi faktori međusobno pozitivno povezani, odnosno da svi faktori utječu jedni na druge pozitivno i da međusobno uvjetuju rast. Uz nešto slobode može se sugerirati da su ispitanici imali generalno više ili manje pozitivan stav prema autorici i njezinu sveukupnom svjetonazoru, pa su u skladu s time malo više ili malo niže procjenjivali njezine pojedinačne stavove iz upitnika.

Odabrani koncept upitnika umanjuje dakle vjerodostojnost rezultata kad su u pitanju općeniti stavovi ispitanika. Uz to, s priličnom mjerom vjerojatnosti može se pretpostaviti da su ispitanici iskazali malko višu razinu suglasnosti nego što je zaista osjećaju, odnosno da su donekle „uljepšali“ svoje stavove, tim više što su Truhelkine stavovi, premda ih duh vremena u svakodnevnom životu barem donekle pobija, još uvijek dio prihvatljivih i (barem načelno) široko prihvaćenih društvenih vrijednosti. Zbog toga treba relativno visoku prosječnu razinu slaganja s autoričnim stavovima uzeti s ponešto opreza. Za analizu je od opće razine slaganja s Truhelkinim stavovima bitno zanimljivija i pouzdanija razlika između studentskih stavova prema pojedinim temama.

Pogledamo li rezultate na taj način, možemo vidjeti da ispitanici na sličan način, dakle uz visoku suglasnost s Truhelkom, govore o tri teme: o važnosti dobra koje činimo drugima, *ne tražeći ni hvale ni dike*; o važnosti dužnosti koje imamo prema samima sebi, jer ne možeš *svoga bližnjega valjano potpomagati, dok sama sebe ne pomogneš*; i o tome kako je važno družiti se s dobrim ljudima jer dobro se lako širi. Dobrota kao način ponašanja može se uočiti kao svojevrsni zajednički nazivnik svim ovim temama. S druge strane, Truhelkine stavovi o preostalim dvjema temama (shvaćanje presudne važnosti ispunjavanja dužnosti, jer *život nije besposlica, nego ozbiljan posao, koji traži trijezne i zdušne radnike*; i amalgam obrazovanja i (mučne) dužnosti) izazvali

su bitno manje slaganje. Pokušamo li to sažeti, možemo reći da pojam *dobrote* (prema drugima i sebi) ostaje (pod)jednako važan i vrijedan, a da oko *dužnosti* slaganje s mišljenjem iz 1910. počinje blijedjeti. Dužnosti kao odgovornosti pojedinca. To može biti rezultat novog vremena ili pak reakcija na prilično čvrste stavove autorice, ali odstupanje svakako poziva na razmišljanje.

Zaključak

Jagoda Truhelka poziva čitatelja da se zajedno s njom uputi u promišljanje o *carstvu duše*. Njezina odgojna namjera pritom je sasvim jasna, pa – premda iznosi i poneku dvojbu – njezini stavovi o tome kako treba živjeti (i zašto) u pravilu su jasno i nedvosmisleno formulirani. Ne znamo kako je onodobna „ciljana publika“ prihvatila Truhelkinu poduku, ali istraživanje s današnjim učiteljima i odgojiteljima pred sam početak karijere pokazalo nam je da im je Truhelkina ideja o važnosti dobra i dobrote vrlo bliska, dok su prema isticanju dužnosti kao vrhunske vrijednosti nešto kritičniji.

Literatura

- Car-Matutinović, Ljerka. Prir. (1970), *Jagoda Truhelka*. PSHK, knj. 107. Zagreb.
- Detoni Dujmić, Dunja (1998), *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Fališevac, Dunja; Nemeč, Krešimir; Novaković, Darko ur. (2000) *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gillham, Bill (2000), *Developing a Questionnaire*. London i New York: Continuum.
- Jakobović Fribec, Slavica (2007), Feministička epistemologija objašnjena djevojčici: Ženski spoznajni subjekt u epistolarnom romanu Jagode Truhelke *U carstvu duše*. Listovi svojoj učenicima (Osijek, 1910.). *Filozofska istraživanja*, XXVII (1), str. 83-94.
- Komenski, Ivan Amos (1900), *Velika didaktika*. Zagreb: Naklada Hrvatskoga Pedagoško-književnog zbora.
- Marković, Zdenka (1938), *Književni rad jagode Truhelke*. Almanah Društva hrvatskih književnika, br. 1.
- Nemeč, Krešimir (1998), *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945*. Zagreb: Znanje.
- Oppenheim, Abraham Naftali (1968), *Questionnaire Design and Attitude Measurement*. London: Heinemann.
- Sudman, Seymour i Bradburn, Norman M. (1983), *Asking Questions*. San Francisco, Washington i London: Jossey-Bass Publishers.
- Toth, Tihomir (2001), *Karakter*. Đakovo: Karitativni fond UPT.
- Truhelka, Jagoda (2010), *U carstvu duše*. Zagreb: Naklada sv. Antuna i Nova stvarnost.

(Female) Teachers in the Realm of the Soul

Summary

The text *U carstvu duše / In the Realm of the Soul* (1910) by Jagoda Truhelka includes 27 letters. The author was inspired by her correspondence with Magdalena Šrepel, her teacher. This is a kind of an educational epistolary text. It discusses different aspects of life and its values – from everyday life to questions related to aesthetics, arts, morality, etc. The text has retained its educational value until the present. Especially interesting is the author's claim that education should not be reduced to learning skills and facts, but that it should rather deal with the emotional and spiritual growth of the students. The text offers a rounded approach towards education and the meaning of life. It is easily read, since it uses no 'heavy' terminology. Poetic pictures stand side by side with short stories from the everyday life. The aim thereof is to demonstrate the full meaning of the author's way of thinking, and at the same time, it succeeds in making arguments more convincing. The author's view was obviously influenced by key pedagogical, psychological and philosophical theories from the beginning of the 20th century. This may be seen at the end of the book, where the bibliography of such books is presented.

The objective of this paper is to examine how the author's views correspond to the attitudes of the students of the Teachers' College. In a way, this comparison shows the differences between two generations of teachers – differences in their attitudes and values they sustain. For the purposes of the study, we have selected a number of important thoughts (sentences) from the original text that clearly describe the author's views. Those sentences were organised in a questionnaire for students, in which they were asked to express whether they agreed with each statement.

Keywords: teachers' attitudes; *U carstvu duše*; education.

Prilog: rezultati istraživanja

Tablica 1. Pregled rezultata za sva pitanja iz upitnika

		v1	v2	v3	v4	v5	v6	v7	v8	v9	v10	v11	v12	v13	v14	v15	v16	v17	
N	Valid	154	153	154	152	152	153	154	154	154	154	154	154	154	153	154	154	154	
	Missing	0	1	0	2	2	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	
Mean		1,0000	3,0980	4,3247	2,7368	4,5395	3,5490	3,8701	4,4156	4,1688	4,4610	4,0844	4,0649	3,6104	3,5714	3,5621	3,3831	4,0584	4,0779
Median		1,0000	3,0000	4,0000	3,0000	5,0000	4,0000	4,0000	5,0000	4,0000	5,0000	4,0000	4,0000	4,0000	4,0000	3,0000	3,0000	4,0000	4,0000
Std. Deviation		0,00000	1,09883	,75739	1,07184	,71763	1,03200	,93376	,70202	,86171	,77656	,94247	,98136	1,03097	,90646	1,29183	1,20564	,81037	,93956
Minimum		1,00	1,00	2,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	
Maximum		1,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	

		v18	v19	v20	v21	v22	v23	v24	v25	v26	v27	v28	v29	v30	v31	v32	v33	v34
N	Valid	153	154	153	154	154	154	154	154	154	153	153	154	152	153	154	154	154
	Missing	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2	1	0	0	0
Mean		4,1569	4,1558	3,8889	4,5714	4,1364	3,9091	4,1169	3,4610	4,4675	4,3595	4,4706	3,2273	4,2697	3,8497	3,8571	3,6753	4,0130
Median		4,0000	4,0000	4,0000	5,0000	4,0000	4,0000	4,0000	4,0000	5,0000	5,0000	5,0000	3,0000	4,0000	4,0000	4,0000	4,0000	4,0000
Std. Deviation		,92564	,87170	,97032	,66526	,96384	,85836	,84751	1,06110	,64847	,77472	,76139	1,18002	,76314	1,14001	1,02536	1,21474	,91457
Minimum		1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	3,00	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	
Maximum		5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	

Tablica 2. Kolmogorov z-test

		v1	v2	v3	v4	v5	v6	v7	v8	v9	v10	v11	v12
N		153	154	152	152	153	154	154	154	154	154	154	154
Normal Parameters ^{ab}	Mean	3,0980	4,3247	2,7368	4,5395	3,5490	3,8701	4,4156	4,1688	4,4610	4,0844	4,0649	3,6104
	Std. Deviation	1,09883	,75739	1,07184	,71763	1,03200	,93376	,70202	,86171	,77656	,94247	,98136	1,03097
Most Extreme Differences	Absolute	,242	,294	,202	,391	,277	,231	,323	,261	,360	,250	,239	,232
	Positive	,156	,186	,160	,261	,168	,165	,203	,167	,244	,166	,170	,145
	Negative	-,242	-,294	-,202	-,391	-,277	-,231	-,323	-,261	-,360	-,250	-,239	-,232
Test Statistic		,242	,294	,202	,391	,277	,231	,323	,261	,360	,250	,239	,232
Asymp. Sig. (2-tailed)		,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d

		v13	v14	v15	v16	v17	v18	v19	v20	v21	v22	v23	v24
N		154	153	154	154	154	153	154	153	154	154	154	154
Normal Parameters ^{ab}	Mean	3,5714	3,5621	3,3831	4,0584	4,0779	4,1569	4,1558	3,8889	4,5714	4,1364	3,9091	4,1169
	Std. Deviation	,90646	1,29183	1,20564	,81037	,93956	,92564	,87170	,97032	,66526	,96384	,85836	,84751
Most Extreme Differences	Absolute	,221	,201	,189	,276	,233	,263	,241	,251	,396	,262	,224	,237
	Positive	,197	,133	,131	,224	,163	,181	,168	,167	,260	,185	,185	,185
	Negative	-,221	-,201	-,189	-,276	-,233	-,263	-,241	-,251	-,396	-,262	-,224	-,237
Test Statistic		,221	,201	,189	,276	,233	,263	,241	,251	,396	,262	,224	,237
Asymp. Sig. (2-tailed)		,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d

Tablica 2. Kolmogorov z-test (nastavak)

		v25	v26	v27	v28	v29	v30	v31	v32	v33	v34
N		154	154	153	153	154	152	153	154	154	154
Normal Parameters ^{ab}	Mean	3,4610	4,4675	4,3595	4,4706	3,2273	4,2697	3,8497	3,8571	3,6753	4,0130
	Std. Deviation	1,06110	,64847	,77472	,76139	1,18002	,76314	1,14001	1,02536	1,21474	,91457
Most Extreme Differences	Absolute	,201	,346	,312	,358	,179	,265	,232	,244	,203	,254
	Positive	,162	,213	,204	,243	,141	,204	,156	,152	,138	,174
	Negative	-,201	-,346	-,312	-,358	-,179	-,265	-,232	-,244	-,203	-,254
Test Statistic		,201	,346	,312	,358	,179	,265	,232	,244	,203	,254
Asymp. Sig. (2-tailed)		,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d	,000 ^d

Tablica 3. Zajednički rezultati nakon spajanja dviju skupina ispitanika

Group Statistics					Group Statistics				
Pitanja iz upitnika	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Pitanja iz upitnika	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
v1	153	3,0980	1,09883	,08884	v18	153	4,1569	,92564	,07483
v2	154	4,3247	,75739	,06103	v19	154	4,1558	,87170	,07024
v3	152	2,7368	1,07184	,08694	v20	153	3,8889	,97032	,07845
v4	152	4,5395	,71763	,05821	v21	154	4,5714	,66526	,05361
v5	153	3,5490	1,03200	,08343	v22	154	4,1364	,96384	,07767
v6	154	3,8701	,93376	,07524	v23	154	3,9091	,85836	,06917
v7	154	4,4156	,70202	,05657	v24	154	4,1169	,84751	,06829
v8	154	4,1688	,86171	,06944	v25	154	3,4610	1,06110	,08551
v9	154	4,4610	,77656	,06258	v26	154	4,4675	,64847	,05225
v10	154	4,0844	,94247	,07595	v27	153	4,3595	,77472	,06263
v11	154	4,0649	,98136	,07908	v28	153	4,4706	,76139	,06156
v12	154	3,6104	1,03097	,08308	v29	154	3,2273	1,18002	,09509
v13	154	3,5714	,90646	,07304	v30	152	4,2697	,76314	,06190
v14	153	3,5621	1,29183	,10444	v31	153	3,8497	1,14001	,09216
v15	154	3,3831	1,20564	,09715	v32	154	3,8571	1,02536	,08263
v16	154	4,0584	,81037	,06530	v33	154	3,6753	1,21474	,09789
v17	154	4,0779	,93956	,07571	v34	154	4,0130	,91457	,07370

Tablica 4. Aritmetičke sredine po faktorima

Descriptive Statistics						
	N	Minimum	Maximum	Sum	Mean	Std. Deviation
faktor1	151	1,75	5,00	640,38	4,2409	,55586
faktor2	154	1,60	5,00	584,40	3,7948	,68978
faktor3	151	2,40	5,00	616,40	4,0821	,60982
faktor4	151	2,00	4,75	552,25	3,6573	,65486
faktor5	151	2,00	5,00	607,33	4,0221	,67073
Valid N (listwise)	143					

Tablica 5. Rezultati Pearsonova testa korelacija

		faktor1	faktor2	faktor3	faktor4	faktor5
faktor1	Pearson Correlation (r)	1	,562**	,575**	,296**	,323**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000
	N	151	151	148	148	148
faktor2	Pearson Correlation	,562**	1	,548**	,477**	,168*
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,039
	N	151	154	151	151	151
faktor3	Pearson Correlation	,575**	,548**	1	,403**	,265**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,001
	N	148	151	151	149	148
faktor4	Pearson Correlation	,296**	,477**	,403**	1	,372**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000
	N	148	151	149	151	148
faktor5	Pearson Correlation	,323**	,168*	,265**	,372**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,039	,001	,000	
	N	148	151	148	148	151
** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						
* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).						

Doc. dr. sc. Iva Gruić
 Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
 Savska 77, 10000 Zagreb
 iva.gruic@ufzg.hr

Doc. dr. sc. Vladimira Velički
 Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
 Savska 77, 10000 Zagreb

Doc. dr. sc. Jelena Vignjević
 Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
 Savska 77, 10000 Zagreb